

Шляхи ефективного навчання другої іноземної мови у контексті міжкультурної комунікації

С. А. Ісаєнко

Державний економіко-технологічний університет транспорту (Україна, м. Київ)
Corresponding author. E-mail: isaenko_SV@ukr.net

Paper received 22.03.17; Accepted for publication 02.04.17.

Анотація. Необхідність нових підходів до процесу навчання іноземних мов визначається сучасним етапом суспільно-економічного розвитку суспільства. Авторка вважає, що одним із головних завдань системи вищої професійної освіти є наразі формування професійної культури майбутніх фахівців. У статті зроблено спробу вказати деякі шляхи ефективного навчання другої іноземної мови, головним із яких, безперечно, є поєднання лінгвістичного досвіду студента і творчого підходу викладача до організації навчального процесу.

Ключові слова: процес навчання, іноземна мова, друга іноземна мова, міжкультурна комунікація, лінгвістичний досвід студента

Вступ. Сучасний етап розвитку суспільств демонструє чітку зорієнтованість на спілкування особистостей, під яким в освіті розуміють діалог різних культур. Спостерігається зсув проблем буття до полюсу культури, а в «розташуванні» духовних спектрів існує тенденція до зміщення і зближення культур, формується орієнтація соціуму на ідею взаєморозуміння і спілкування через епохи. Стрімке підвищення інтересу до вивчення іноземних мов в українському суспільстві було викликано розширенням міжнародних контактів громадян нашої держави, а також підвищенням «авторитету» володіння іноземною мовою у багатьох країнах – наших сусідах. Так, у Європі зміна ставлення молоді до вивчення іноземних мов відбулася ще у кінці минулого століття, що й ілюструється результатами опитувань, проведених серед молоді віком від 15 до 24 років у 12 країнах-членах Європейського Союзу в грудні 1999 року [1]. Більш ніж третина (61%) опитаних зазначили, що вважають уміння розмовляти хоча б однією іноземною мовою (а краще двома) конче необхідним для своєї майбутньої професійної діяльності в сучасному суспільстві. Більш ніж третина (35%) вважали це корисним. І тільки 3% респондентів мали сумніви в доцільності вивчення іноземних мов та 1% не мали власної думки щодо цього. Виділення Радою Європи компетенції «спілкування більш, ніж однією іноземною мовою», як складової «ключових» компетенцій для європейського рівня освіти [2, с. 5], а також виокремлення науковцями лінгвістичної і комунікативної компетенцій у якості необхідних складових підготовки студентів до успішної майбутньої професійної діяльності свідчать про те, що іноземна мова розглядається наразі ефективним засобом висококваліфікованої професійної діяльності та спілкування сучасного фахівця. Інтеграція системи вищої освіти України в світовий і європейський освітній простір зумовлює необхідність застосування у педагогічному процесі сучасних дидактичних концепцій, спрямованих на підготовку висококваліфікованих професіоналів і на розкриття їхнього творчого потенціалу. В Україні усвідомлення необхідності принципово нової якості підготовки спеціаліста до його майбутньої професійної діяльності знайшло своє втілення у Національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті, де зазначається, що подальший «прогрес суспільства вже неможливий без прогресу людини» [3, с. 4], у Законі України «Про освіту», в якому завдання «всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства» стоїть поруч із завданнями збагачення

«інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу» та «забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями» [4, с. 3] та в інших законодавчих актах.

Метою даної статті є аналіз існуючих у науковому обігу та висловлення власних поглядів на шляхи ефективного навчання другої іноземної мови у контексті міжкультурної комунікації. Об'єктом нашого аналізу виступає змістове та операційне наповнення навчальної дисципліни «Друга іноземна мова» у немовних ВНЗ з урахуванням актуалізації проблем міжкультурного спілкування у світі (на прикладі іспанської мови як другої іноземної на основі вивчення англійської мови як першої іноземної). Предметом – визначення ефективних дидактичних умов навчання другої іноземної мови для підвищення якості професійної підготовки майбутнього фахівця.

Матеріали та методи. Загальновідомо, що культура здатна розвиватися у діалозі з іншими цілісними, замкненими «у собі» культурами. Слід зазначити, що діалог у культурі – це не діалог різних точок зору, це діалог культур мислення, форм осмислення і розуміння дійсності. Саме в діалозі культур відбувається аутодетермінація індивіда і формування потенційно-особливої і неповторної «культури» особистості. А основу такого спілкування, як вважає сучасна педагогіка вищої школи, повинна скласти переорієнтація навчального процесу з форми на функцію, із формування лінгвістичної компетенції на формування комунікативної і соціокультурної компетенцій.

Проблема організації навчального процесу з опанування змістом другої іноземної мови (ДІМ) у вищих навчальних закладах не знайшла, на наш погляд, широкого обговорення у методичній літературі. Як свідчить її вивчення, розробці проблеми організації навчального процесу з опанування змістом другої іноземної мови найбільше уваги приділила російська школа науковців-методистів (Р.Ю. Барсук, О.М. Бердичевський, В.О. Горіна, Н.В. Звягіна, Б.А. Лапідус, Г.В. Рогова, Г.О. Солдатов). Зазначені вище науковці розглядали процес навчання ДІМ у порівнянні з першою іноземною та рідною (російською) мовами, досліджували умови навчання, питання організації курсу з ДІМ та експериментували з формами побудови навчальних занять з метою підвищення їхньої ефективності. Однак вплив та перенесення індивідуального стилю вивчення першої іноземної мови (лінгвістичного досвіду) на процес опанування другою іноземною мовою, його

особливостей на фоні діалогу культур залишаються ще недостатньо висвітленими у сучасних науково-теоретичних і узагальнюючо-практичних дослідженнях. У методиці викладання іноземної мови розглядалися питання викладання німецької мови як другої іноземної на базі англійської (Б.С. Лебединська, М.І. Реутов, Н.С. Форкун). Існування цілої низки зіставних досліджень цих мов пояснюється типологічною та історичною спорідненістю їхніх мовних систем. Наш аналіз свідчить, що нагальні проблеми методики викладання (організації навчального процесу) іспанської мови як другої іноземної мови на базі англійської не знайшли свого висвітлення у сучасному науково-теоретичному доробку педагогів вищої школи.

Ми дотримуємося думки, що організація та управління навчальним процесом з ДІМ представляє собою синтез науки, мистецтва та досвіду. В цьому контексті поняття «наука» виступає як конгломерат методики навчання другої іноземної мови, лінгвістики, психології та педагогіки. «Мистецтво» розглядається як творчий аспект-управління, творчість викладача та культура його спілкування. «Досвід» проявляється у практичному спрямуванні спільної праці викладача і студента на досягнення якомога вищого результату.

В.М. Богородицька пропонує дві принципово різні схеми навчання другої іноземної мови: 1) навчання без урахування лінгвістичного досвіду; 2) навчання з урахуванням лінгвістичного досвіду [5]. Використання лінгвістичного досвіду студента, на думку вченої, при вивченні другої іноземної мови пов'язане із загальною проблемою співвідношення мов у свідомості людини.

На наш погляд, для успішного навчання другої іноземної мови необхідне максимальне використання лінгвістичного досвіду студентів як рідномовного, так і досвід вивчення першої іноземної мови. Наявність такого досвіду, майстерне та творче його використання дозволяє створити широкий фон для зіставлення (і кращого розуміння) певних мовних явищ (граматичних і лексичних). Тому вивчення проблеми використання попереднього лінгвістичного досвіду студентів для організації навчального процесу з другої іноземної мови є, на нашу думку, актуальним. Так, у загальній практиці викладання другої іноземної мови у ВНЗ навчання словотвірних моделей усе ще залишається одним із периферійних видів навчальної діяльності, хоча ця аудиторія підготовлена до такої роботи як жодна інша. Наш досвід роботи з ДІМ показує, що продумана робота зі словотвірними моделями може суттєво сприяти успішності опанування другої іноземної мови. Студентів, які вивчають ДІМ, характеризує високий рівень лінгвістичних знань та досвіду. Вони вміють працювати і з текстом, і з окремою лексичною одиницею. Завдяки власному досвіду опанування першої іноземної мови в них розвинуто смислову та мовну здогадку. Необхідність роботи над лексикою та обмеженість навчальних годин вимагають обов'язкового відбору словотвірних моделей для початкового етапу навчання другої іноземної мови.

Як відомо, ефективність навчання граматики другої іноземної мови також залежить від правильного відбору матеріалу. Принципи відбору активного граматичного мінімуму для другої іноземної мови в методиці вже розроблено. Граматичний мінімум, як зазначає В.О. Горіна, має охоплювати (включати) всі значення відібраних мовних явищ, які необхідні мовцю для ре-

льних ситуацій спілкування [6; 7]. При навчанні граматики другої іноземної мови необхідно враховувати як позитивний, так і негативний вплив першої ІМ та рідної мови. Ось чому, на наш погляд, важливою передумовою успішного оволодіння ДІМ є зіставний аналіз мов та виділення спільних чи відмінних моментів та таких, які частково не збігаються, у цих мовних системах.

На наше переконання, основною метою вивчення другої іноземної мови має стати оволодіння іншомовною культурою, яка є складовою частиною світової культури і, трансформуючись через соціально-культурний та національно-специфічний аспекти культури, стає індивідуальною та особистісно-специфічною. Іншими словами, метою вивчення другої іноземної мови є оволодіння культурою другої іноземної мови у зіставленні з культурою рідної мови та першої іноземної мови. Мета курсу навчальної дисципліни «Друга іноземна мова» визначає зміст навчання і наперед відбір культурологічного матеріалу через: 1) визначення основних функцій буття та сфер дійсності у зіставленні національних культур; 2) зіставний аналіз семантичного поля, граматичних структур для реалізації в курсі другої іноземної мови діалогу культур.

Вирішення цих питань визначає також характер допоміжних засобів навчання, ефективність застосування яких у більшості випадків залежить від урахування рівня розвитку індивідуально-психологічних характеристик студентів, функціонування чи нефункціонування їхнього мислення, оперативної пам'яті, прогнозування, а також від перенесення індивідуального стилю вивчення першої іноземної мови на ДІМ. Визначення мети навчання ДІМ як оволодіння іншомовною культурою охоплює психологічний, соціальний, педагогічний, методичний аспекти і сприяє комплексному розв'язанню виховних завдань, що відображено в культурі спілкування, позитивному ставленні до культури народу, мова якого вивчається, і вихованні толерантності, колективізму як основних рис характеру. Реалізація цього блоку завдань здійснюється через уміння викладача творчо організувати навчальний процес, його педагогічний досвід, культуру спілкування та творчий аспект навчальної діяльності.

З метою переходу до інноваційних форм навчання виникає необхідність «інтегративних курсів» міжфункціонального характеру, які передбачають інтеграцію дисциплін, що працюють на домінуючу ідею, в єдиний комплекс. Такий підхід обумовлено зростанням інтересу до системного мислення і необхідністю вчити студента розглядати проблему комплексно. Б.А. Лапідус підкреслював, що теоретичний курс ДІМ повинен бути зіставним, і зіставлення слід проводити як з рідною мовою, так і з першою іноземною мовою. «Якщо зіставлення з рідною мовою безпосередньо готує до викладацької діяльності, то зіставлення з першою іноземною мовою дає можливість краще усвідомити об'єкт, тобто другу іноземну мову» [8, с. 162] (*переклад наш – І.С.*). Автор підкреслює (і ми повністю поділяємо його точку зору), що на початку курсу слід подавати короткий вступ до історії мови, який повинен допомогти студентам усвідомити сучасні закономірності та особливості мови, тенденції майбутнього розвитку, а також зв'язки ДІМ з першою іноземною мовою. Навчальний матеріал з фонетики та граматики слід подавати у зіставному плані з відповідними методичними поясненнями, ви-

сновками та рекомендаціями. У навчальному матеріалі з лексикології необхідно давати короткий огляд словотворення, етимологічну характеристику лексики та огляд лексикографії мови [8]. Студент, отримуючи нову інформацію з курсу, зіставляє її з отриманою інформацією з першої іноземної мови, порівнює окремі мовні явища, визначає спільні та відмінні риси і синтезує отриману інформацію в єдиний блок, який у перспективі знаходить відображення у практичній діяльності і переростає у набутий досвід. Великі зміни у навчальну діяльність приносять нові інформаційні технології, робота з інтернет-мережею. Остання сприяє передачі знань, створює умови для прямої комунікації між викладачем і студентом, а також контролю знань за допомогою комп'ютера.

Висновки. У даній статті проаналізовано теоретичний доробок і узагальнено практичний досвід викладання другої іноземної мови з урахуванням актуалізації проблем міжкультурного спілкування у світі (на прикладі іспанської мови як другої іноземної на основі вивчення англійської мови як першої іноземної). Ефективними дидактичними умовами реалізації освітньо-виховного потенціалу іноземної мови у контексті міжкультурної комунікації визначено спрямування на-

вчально-пізнавальної діяльності студентів на формування міжкультурної і соціокультурної компетенцій за допомогою змісту зазначеної навчальної дисципліни, засобів адекватного граматико-стилістичного оформлення думки, опанування словотвірними моделями як другої іноземної мови, так і першої іноземної мови разом із зіставним аналізом словотвірних можливостей рідної мови. Перспективи подальшого дослідження проблеми формування у студентів здатності до здійснення ефективної міжкультурної комунікації ми бачимо у розробці нових і розвитку існуючих прийомів опанування змісту навчальної дисципліни ДІМ на основі зіставлення і подальшого аналізу функціональних особливостей іншомовної і рідномовної терміносистем різних полів професійної діяльності.

Нові концепції та методи інноваційного навчання вимагають також нової якості кваліфікації викладача. Наразі викладач не повинен виступати лише в ролі автономного джерела знань, а сприяти, допомагати навчальному процесу, в якому засвоєння знань, формування навичок, умінь і світогляду здійснюється у навчальній групі на базі взаємодії студентів і творення їхньої здатності до міжкультурної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Les jeunes Européens en 1999, Commission of the European Communities [E. source]. – Mode of access : <http://www.cafs.se/source.php/87544/ProgramICCKonf.pdf>. – Title from screen.
2. Language – a Key Competence for Europe [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.cafs.se/source.php/67514/ProgramICCKonf.pdf>. – Title from screen.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К., 2002. – 24 с.
4. Закон України «Про освіту»: За станом на 8 груд. 2006 р. / Верхов. Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2006. – 38, [2] с. – (Закони України).
5. Богородицкая В.Н. Обучение второму иностранному языку в вузе (на материале видо-временных форм английского глагола): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – М., 1974. – 21 с.
6. Горина В.А. Принципы отбора активного грамматического минимума для второго иностранного языка // Сб. науч. трудов по методике преподавания иностранных языков. – М., 1974. – № 80. – С. 21-29.
7. Горина В.А. Основные проблемы методики обучения грамматике второго иностранного языка. – М., 1976. – 118с.
8. Лapidус Б.А. Обучение второму иностранному языку как специальности. – М.: Высшая школа, 1980. – 198 с.

REFERENCES

3. Natsional'na doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti [National doctrine of education development of Ukraine in the XXI century]. – К., 2002. – 24 s.
4. Zakon Ukrainy "Pro osvitu": Za stanom na 8 hrud. 2006 r. [Law of Ukraine "About Education" / By the state on 8 December 2006] / Verkhov. Rada Ukrainy. – Ofits. vyd. – К.: Parlam. vyd-vo, 2006. – 38, [2] s. – (Zakony Ukrainy).
5. Bogoroditskaya V.N. Obucheniye vtoromu inostrannomu yazyku v vuze (na materiale vido-vremennykh form angliyskogo glagola): Avtoref. dis. ... cand. ped. nauk [Teaching a second foreign language in higher educational establishment (on the material of aspect-tense forms of English verb): Autoref. of the dissertation on ... Candidate of Pedagogical sciences]. – М., 1974. – 21 s.
6. Gorina V.A. Printsipy otbora aktivnogo grammaticheskogo minimum dlya vtorogo inostrannogo yazyka [Principles to select active grammar minimum for a second foreign language] // Sb. nauch. trudov po metodike prepodavaniya inostrannykh yazykov. – М., 1974. – № 80. – S. 21-29.
7. Gorina V.A. Osnovnye problemy metodiki obucheniya grammatike vtorogo inostrannogo yazyka [Basic problems on methodology of teaching grammar of a second foreign language]. – М., 1976. – 118 s.
8. Lapidus B.A. Obucheniye vtoromu inostrannomu yazyku kak spetsyalnosti [Teaching a second foreign language as a specialty]. – М.: Vysshaya shkola, 1980. – 198 s.

Ways to teach efficiently a second foreign language in the cross-cultural communication context

S. A. Isaenko

Abstract. The necessity of new approaches to organizing the process of teaching foreign languages is determined by the social-economic development of the society. The author considers the work aimed at future specialists' personality forming to be one of the main tasks of the higher professional education system. In the present article an attempt to indicate some of the ways to successful mastering of a foreign language is made. The author considers the combination of the linguistic experience of the students and the professional skills of the teacher to be the most important of them.

Keywords: process of teaching, foreign language, second foreign language, cross-cultural communication, linguistic experience of a student

Пути эффективного обучения второму иностранному языку в контексте межкультурной коммуникации

С. А. Исаенко

Аннотация. Необходимость новых подходов к организации процесса обучения иностранным языкам определяется социально-экономическим развитием общества. Автор считает, что одной из главных задач системы высшего профессионального образования является формирование профессиональной культуры будущих специалистов. В данной статье делается попытка указать некоторые пути успешного обучения второму иностранному языку, главным из которых, несомненно, является соединение лингвистического опыта студентов и творческого подхода преподавателя к организации учебного процесса.

Ключевые слова: процесс обучения, иностранный язык, второй иностранный язык, межкультурная коммуникация, лингвистический опыт студента